

A propòsit de l'estrena de la pel·lícula d'Olivier Hirschbiegel

Per un aprenentatge del mal

SEBASTIÀ ALZAMORA

Una de les característiques fonamentals de les anomenades societats del benestar és la negació sistemàtica del mal.

En certa manera és lògic, atès que el reconeixement del mal contravé els principis bàsics del benestar, que són els de la prosperitat i la seguretat garantides al conjunt de la ciutadania per un Estat proveïdor. En conseqüència, el mal queda completament desallotjat de l'horitzó d'expectatives dels individus: deixa de ser un paràmetre real, capaç d'exercir una influència efectiva en la vida de les persones, per convertir-se en una anomalia, un error, un residu de quan encara no érem perfectes. Aquesta rutina ja inconscient de negar el mal és consoladora; com a tal, no té res d'estrany que prosperi dins les nostres comunitats fins que hem arribat al punt de bandejar del nostre àmbit de referències les idees mateixes del dolor i la mort, per convertir-les en icones televisives, imatges més o menys inofensives que, encara que ens facin por, vénen sempre de lluny. El dolor i la mort, màximes expressions del mal, ja no habiten entre nosaltres: els morts familiars ja no es ploren vetllant-los a casa, sinó al tanatori, i això quan s'hi va. I l'Estat, pare de tots i cadascun de nosaltres i procurador del benestar que ens correspon com a ciutadans, vetlla per foragitar el dolor i la mort de les nostres vides i garantir-nos un plàcid desenvolupament de la nostra condició: anodí, però segur. És el pacte, descrit i conegut a bastament, sobre el qual s'assenta el nostre model social: llibertat individual a canvi de seguretat col·lectiva –o, si més no, la il·lusió d'aquesta seguretat–. Quan aquest pacte fracassa i s'esdevé allò que es considera inaudit i insuportable, és a dir, l'esvaniment de la il·lusió de seguretat i l'eclosió del mal, aleshores sobrevé el gran daltabaix: va ser el cas de l'11-M, per exemple. Però la resposta, de les classes dirigents en avall, és invariable: un esforç, tan desesperat com calgui, per no

GUILLEM CIFRÉ

admetre allò que en efecte ha succeït, un esforç per negar el mal i convertir-lo, si de cas, en matèria de commemoracions i automatismes morboses, com els que ens esperen d'aquí a pocs dies.

Ara es projecta als nostres cinemes la impressionant pel·lícula alemanya *El Hundimiento* (*Der Untergang*, en la versió original), en què, a partir de la reconstrucció dels darrers dies de Hitler i el seu entorn més immediat dins el búnquer de Berlín, el director Olivier Hirschbiegel torna a plantejar la qüestió del mal en els termes que hi corresponen. Amb aquest film pertorbador, Hirschbiegel duu a terme la proesa artística de recordar-nos que, en l'art de la narració, tot el secret resideix en l'estructura (la construcció i el ritme del relat són impecables) i en el punt de vista: allà on els

tractaments a l'ús, i en particular els *made in Hollywood*, del personatge de Hitler i de la barbàrie nazi ens han presentat sempre una horda grotesca de psicòpates comandada per un monstre sanguinari, *El Hundimiento* ens mostra persones. Persones que cometem crims contra la humanitat, però persones, no màquines de matar sorgides no se sap d'on –i això és el que ens esgarrija–. El relat a l'ús sobre el nazisme ens explica que hi va haver una vegada un criminal embogit que va escampar l'horror arreu del món; afortunadament, fou neutralitzat per l'eix aliat i aquells fets terribles no tornaran a succeir. La pel·lícula de Hirschbiegel, en canvi, ens ensenya un Hitler que dina, sopa, té esment del seu gos i és amable amb la secretària; una Eva Braun jovial,

vital i enamorada; una senyora Goebels que, en unir l'amor pel seus fills amb la convicció fanàtica en el nacionalsocialisme, glaça la sang de l'espectador perpetrant una acció insuportable. Hirschbiegel posa un mirall davant de l'espectador que no li torna la imatge reconfortant del monstre desbocat i inhumà, sinó la d'uns monstres que se li assemblen terriblement, i que no tan sols van existir, sinó que ja havien existit abans i existeixen encara avui –i continuaran existint mentre la nostra espècie es perpetui–. El resultat no és exculpatori ni contemporitzador: al contrari, és la més dura i desencarnada de les imatges possibles sobre la representació moderna del mal per antonomàsia. La d'algú que portava la mort i la devastació arreu on passava, perquè, precisament en tant que home, era capaç de fer-ho. No cal dir que una obra amb un plantejament com aquest ho tenia més que difícil en la competició per l'Oscar, davant d'un segregador automàtic de mocs tan eficaç com la mai prou ben ponderada *Mar adentro*.

El Hundimiento és important perquè, en la nostra societat del succedani i de la consolació permanent, té l'atreviment de tornar a proposar un aprenentatge del mal. Agustí d'Hipona (o Sant Agustí, com preferiu) definia el mal com l'absència o privació del bé, que era emanació de Déu –mentre que el mal es produïa sempre com a conseqüència del pensament, la paraula o l'obra humans. Per molt que els Estats, o l'Església, hagin pervertit aquesta definició a força d'usurpar el paper que hi jugava Déu, cal reconèixer la seva vigència. Només que ara ja sabem que no existeix cap Déu dipositari del bé redemptor, sinó que bé i mal són atribucions únicament nostres: i depèn de la nostra capacitat d'admetre-ho sense acotar el cap sota l'ala que no ens acabem destruint els uns als altres per pura ignorància o covardia de nosaltres mateixos.

• SEBASTIÀ ALZAMORA. ESCRITOR. AUTOR DE LA NOVEL·LA 'LA PELL I LA PRINCESA' (DESTINO), PREMI JOSEP PLA 2005

►►►

Benguerel amb la seva dona, Domènec Guansé, Anna Murià amb els seus pares i el germà petit, Pau Vila i Alfons Maseras, entre d'altres –i que s'havien allotjat a Girona la nit del 24 i la del 25, alguns a l'Ajuntament, altres a casa de Carles Rahola.

Les dades que es troben en les memòries, els diaris i les obres de ficció d'aquests escriptors mostren el desconcert de les autoritats a l'hora d'organitzar la fugida, ja que totes les previsions que tenien es van veure superades per la riuada de persones que iniciaren el camí de l'exili en unes condicions climatològiques adverses i amb l'amenaça constant dels bombarders franquistes. Especialment dura va ser la ruta d'Antoni Rovira i Virgili, escriptor i diputat, que, amb la seva família, s'escapà de Barcelona la matinada del dia 24 i que, fins que va arribar al mas Perxés el dia 27, es va allotjar a Girona, Olot i Cantallops i va

anar de Cantallops a Agullana, passant per Figueres buscant els permisos per travessar la frontera i un lloc on poder dormir.

No oblidem, però, que els refugiats al mas Perxés, tot i les dificultats, les nits d'insomni, les picabaralles per trobar un matalàs i la preocupació creixent pel menjar cada cop més escàs, van tenir sempre sostre i menjar, no com milers de persones anònimes que van haver de dormir al ras durant aquells dies freds i plujosos del mes de gener.

La primera expedició que des del mas travessa la frontera surt el dia 31 de gener en el bibliobús (que havia portat llibres als soldats del front) i en un autocar amb les dones, els nens i els homes que no estaven en edat militar. Encapçala aquest grup el cotxe del diputat Pere Bosch i Gimpera, figura clau que, amb Pompeu Fabra, aconseguí convèncer els controls que els aturen perquè no els internin

en els camps de concentració que es comencen a construir. Després de dos dies de camí arriben a Perpinyà des d'on molts aconseguen marxar a Tolosa de Llenguadoc, on s'ha constituït un comitè d'ajuda als refugiats que els ofereix un sostre i menjar.

Al mas Perxés passen lents els dies i els homes que no han pogut marxar s'impacienten, fins que el dia 4 a la tarda, després d'un bombardeig, Trabal i el seu germà, Gasch, Oliver, Montanyà, Benguerel i Roure i Torrents fugen pel bosc i caminant "travessen la carena" la matinada del dia 5, probablement pel coll de Manrella, des d'on baixen fins al poble de les Illes on troben Azaña i Negrín quan aquest és a punt de tornar a creuar la frontera. Després d'una nit al Voló s'escapen de ser portats a un camp de concentració gràcies a un matrimoni francès i la seva cunyada, que els duen a Perpinyà en cotxe, just abans que els senegalesos tanquin el cafè on s'aixo-

plugaven i menin els refugiats a un camp de concentració. L'episodi, que recorden tant Xavier Benguerel com Sebastià Gasch, sembla tan "novel·lesc" que Benguerel en *Els vençuts*, novel·la-crònica de l'exili a França, no el recull i només ho fa a les *Memòries*.

Mentrestant, els soldats Agustí Bartra i Pere Calders passen la frontera amb els seus batallons, segurament entre el 8 i el 10 de febrer, per camins plens de neu (Bartra pel port de Boet i Calders pel coll d'Ares) i els internen en camps de concentració (Calders per poc temps, Bartra fins a l'agost).

Alguns d'aquests escriptors trobaren refugi, fins que va esclatar la Segona Guerra Mundial, al castell de Roissy-en-Brie, fou l'inici d'una nova vida, de trencaments i d'unions, en un exili forçat que per a molts va ser definitiu i que per a d'altres va ser una llarga etapa fins al retorn a Catalunya.

• IOLANDA PELEGRÍ. FILÒLOGA. TREBALLA A LA ILC